

Doğru bilgi doğru kaynaktan alınır...

**Uluslararası
Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu:
Kazak Dönemi (1500-1800)
Bildiriler**

Міжнародної Наукової Конференції Взаємини Між Україною Та
Туреччиною: Козацька Доба (1500–1800 Рр.)
Наукові Записки

International
Symposium On The Relations Between Turkey And Ukraine:
The Qazaq Period (1500-1800)
Proceedings

Editörler
Volodimir Melnik - Mehmet Alpargu
Yücel Öztürk - Ferhat Turanlı
Muhammed Bilal Çelik

ÇAMLICA

İstanbul 2015

“ULUSLARARASI TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİ SEMPOZYUMU:
KAZAK DÖNEMİ (1500-1800), BİLDİRİLER” başlığını taşıyan bu eserdeki yazıların
ilmî sorumluluğu yazıları kaleme alan bilim insanlarına aittir.

Автори статей, які містяться у цій книзі “МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ВЗАЄМИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ: КОЗАЦЬКА ДОБА (1500 -
1800 рр.)” несуть відповідальність за науковий зміст.

*The scientific responsibility of the articles, which take place in this book entitled
“INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON THE RELATIONS BETWEEN TURKEY AND
UKRAINE: THE QAZAQ PERIOD (1500-1800), PROCEEDINGS”, belongs to the
researchers.*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11
Передне Слово	23

BİRİNCİ BÖLÜM

UKRAYNA'NIN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Географічні особливості України

Kazak Kimliğinin Teşekkülü ve XVI. Asırda Kazakların Coğrafi Tasnifi <i>Serkan ACAR</i>	39
Тюркізми козацької доби в топонімії України <i>Василь ЛУЧИК</i>	53
Türkler ve Doğu Avrupa Nehirleri: Don <i>Osman KARATAŞ</i>	65

İKİNCİ BÖLÜM

YAZILI KAYNAKLAR VE GELENEKSEL KÜLTÜR

Писемні джерела та традиційна культура

Тюркський чинник у процесі етногенезу в степовій смузі України доби раннього середньовіччя за даними арабських писемних джерел <i>Віктор КРЮКОВ</i>	73
The Urums of Priazovye: Ethno-National Processes <i>Ірина ПОНОМАРЬОВА</i>	83

Османська присутність у східному Криму: сучасний Стан дослідження <i>Анастасія БАУКОВА</i>	95
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JEOPOLİTİK

Геополітика

Кırım Hanlığı'nın Yıkılışı, Yıkılışın Osmanlı Devleti Üzerindeki Tesirleri ve Avrupa Diplomasisindeki Değişiklikler <i>Giray Saynur DERMAN</i>	109
XVII. Asrın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti ile Lehistan İlişkilerinin Bozulma Sebepleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler <i>Mustafa Nuri TÜRKMEN</i>	153
Ідеї створення антиросійського блоку народів у XVII-XVIII ст <i>Володимир КОМАР</i>	169

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UKRAYNALI KAZAKLAR VE MÜSLÜMAN KOMŞULARI

Українські козаки та мусульманські сусіди

Кırım Tatarları ve Ukrayna Kazakları Arası İlişkiler: Ticari Boyut <i>Ahmet TÜRK</i>	181
Українсько-турецькі взаємини в добу козацтва <i>Володимир СЕРГІЙЧУК</i>	205
Українські козаки і мусульманські сусіди: транскордонна міграція та взаємодія (XVI-Перша Половина XVII СТ.) <i>Віктор БРЕХУНЕНКО</i>	227
Osmanlılara Karşı Safevilerin Tatar ve Kazaklar ile İtifak Arayışları <i>H. Mustafa ERAVCI</i>	241

BEŞİNCİ BÖLÜM

SEFER YOLLARI VE ORTAK DİNAMİKLER

Шляхи походів та спільний динамічний розвиток

Birinci Süleyman Döneminde Lehistan Krallığı ile Sınır İlişkilerinin Yeniden Dizaynı <i>Güneş IŞIKSEL</i>	257
Osmanlı-Lehistan Harplerinde Sefer Yolu ve Menziller (XVII. Asır) <i>Mehmet İNBAŞI</i>	267
Потрійна альтернатива: військова служба Дмитра Вишневецького у Польсько-Литовській, Московській державах та Османській Туреччині <i>Мирон КАПРАЛЬ</i>	301
Kazak Tarihi ile Türk Tarihinin Ortak Dinamikleri <i>Yücel ÖZTÜRK</i>	311
Турецький чинник в українському державотворенні другої половини XVII Століття <i>Віталій ЦЕРБАК</i>	331

ALTINCI BÖLÜM

ZAPOROG KAZAKLARIN TİCARİ FAALİYETLERİ

Торгівельна діяльність Запорозьких козаків

Erken Osmanlı Döneminde Akkirman'da Ticaret <i>Kerim İlker BULUNUR</i>	345
XVII-XVIII. Asırlarda Karadeniz Bölgesindeki Kazakların Ticari Faaliyetleri <i>İsmail BÜLBÜL</i>	355
Торгівельні зв'язки України з османською імперією на початку XVIII Ст. (За Матеріалами Російських Архівів) <i>В'ячеслав СТАНІСЛАВСЬКИЙ</i>	369

YEDİNCİ BÖLÜM

KIRIM HANLIĞI'NIN SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİ

Соціальний та економічний розвиток Кримського ханства

Kırım Hanlığı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı İçinde Yağma Akınlарının Yeri <i>Nuri KAVAK</i>	383
Köle Akınlарının Kırım Hanlığı Üzerindeki Siyasi ve Ekonomik Tesirleri <i>Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI</i>	393
Formation of the Turkish Origin Serving Elite in the Crimean Khanate in the Context of Ukrainian-Turkish Relations in the XVII Century <i>Ольга МАВРИНА</i>	419

SEKİZİNCİ BÖLÜM

UKRAYNA HATMANLARININ DİPLOMATİK FAALİYETLERİ

Дипломатична діяльність українських гетьманів

Rus ve Ukrayna Kaynaklarında İvan Mazepa (1639-1709) <i>Hasan DEMİROĞLU</i>	431
Prof. Omeljan Pritsak's Structural-Functional Theory Applied to the Ottoman-Cossack Treaty 1650-1651 <i>Ларуца ПРІЦАК</i>	453
Osmanlı Devleti Himayesinde Bir Kazak Atamanı ve İki Savaş (1669-1681) <i>Muhammet ŞEN</i>	479

DOKUZUNCU BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE KAZAKLAR

Козаки в Османській державі

Буджацька орда часів мурзи кантемира в турецько-польських стосунках (1606-1637) <i>Сергій ЛЕП'ЯВКО</i>	501
---	-----

Розселення козаків в очаківській землі за османського управління у XVIII ст. <i>Олександр СЕРЕДА</i>	511
Osmanlı Devleti'ne Sığınan Potkalı Kazaklarının İskânlarına ve Faaliyetlerine Dair Gözlemler (1775-1826) <i>Alper BAŞER</i>	535
Переселення задунайських запорожців у Північне Приазов'я та на Кубань (XIX ст.) <i>Людмила МАЛЕНКО</i>	555

ONUNCU BÖLÜM

ANTLAŞMALARDA KAZAK MESELESİ

«Козацьке питання» в укладених договорах

Історіографія українсько-турецьких взаємин козацької доби: погляд із XXI Століття <i>Ярослав КАЛАКУРА</i>	575
XVII. ve XVIII. Asırlarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Gelişmelerin Türkiye'de Lise Tarih Ders Kitaplarına Yansımaları <i>Hülya ÇELİK</i>	593
Турецький вектор у дипломатичній діяльності українських гетьманів <i>Фергад Туранли</i>	611
Питання козацтва в угодах між Османською державою, Польщею та Московією <i>Мустафа ОЗЬТЮПК</i>	627
XX. Asrın Başında Türkiye-Ukrayna Siyasî İlişkileri <i>Sinem DAĞKIRAN</i>	643

ON BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL İLİŞKİLER

Культурні взаємини

Розвиток тюркологічних студій у Львівському університеті <i>Володимир МЕЛЬНИК</i>	667
--	-----

Іван Франко як дослідник дум <i>Ярослав ГАРАСИМ</i>	673
Turkish-Cossack Relations in Studies by Vasyl Dubrovsky (1897-1966) <i>Yuriy KOÇUBEY</i>	683
Osmanlı-Kırım-Lehistan Hattında Diplomatik Bir Teşebbüs: Mahmud Ağa'nın Varşova Elçiliği (1754-1755) <i>Hacer TOPAKTAŞ</i>	693
Ukrainian Cossack Dynasty of Koçubey and One of Its Most Prominent Representatives: Prince V. P. Koçubey (1768-1834) <i>Valeriy MORKVA</i>	707
Турецькі лексичні запозичення в українській мові <i>Григорій ХАЛИМОНЕНКО</i>	721

ON İKİNCİ BÖLÜM

XVIII. ASIRDA ZAPOROG KAZAKLARI

Запорозькі козаки у XVIII ст.

Запорозькі козаки в Османській імперії в кінці XVIII ст.: поява, статус, організація служби та життя <i>Олена БАЧИНСЬКА</i>	737
Karadeniz'in Kuzeyinde Kazaklar <i>Osman KÖSE</i>	751
1787-1792 Osmanlı-Rus Harplerinde Kılburun Muharebeleri <i>Cengiz FEDAKÂR</i>	765
Osmanlı-Rusya Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası: Kazak Hatmanlığı'nın İşgali (1764) ve Bir Kazak Beyzâdesinin Rusya'ya Dair Raporu <i>Uğur DEMİR</i>	777
Задунайська Січ: участь запорожців у політичних подіях Османської імперії кінця XVIII-початку XIX ст. <i>Світлана КАЮК</i>	805
Sempozyum Kararları	815

ÖNSÖZ

Türk ve Ukrayn tarihlerinin ortak karakteri bütünlük taşıyor ve geçmişe doğru indikçe daha da güçlü bir nitelik kazanır. Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkiler XIX. asra kadar (Zaporog Seç'i ve Osmanlı Devleti döneminde) çok dinamik, canlı karakterde seyrederken, XX. asırda bu ülkelerin elinde olmayan sebepler yüzünden alt seviyede kalmıştır.

Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan ve bütün dünyayı tesiri altına alan gelişmeler, Türk, Ukrayn, Leh, Macar, Balkan ve Doğu Avrupa halklarının aleyhine işlemiştir. Bu gelişmelerin mağdurları arasında yer alan Türk ve Ukrayn milletleri, kendilerini birbirine yakınlaştıran tarihî faktörleri hayata geçirecek imkânları değerlendirmekten ne yazık ki mahrum kalmışlardır. Lehistan'ın paylaşılması ve Osmanlı Devleti'nin Doğu Avrupa'daki askerî varlığını yitirmesinden sonra gelişen hadiseler bahsedilen milletler açısından zorlu geçmiştir. Bu dönem, yükselen güçlerin kademe kademe hâkimiyetini pekiştirmeleri, paylaşılan ülke halklarının ise birbiriyle temas imkânlarını kaybederek yabancılaşmasıyla sonuçlanmıştır.

Ukrayna, XX. asrı bir hâkim gücün hâkimiyeti altında idrak etmiştir. NATO ve Varşova Paketi arasında yaşanan kutuplaşma, Doğu Avrupa halklarını tarih içinde geliştirdikleri ortak kültür mirasını geliştirme imkânlarından mahrum bırakmıştır. Bu menfi tarihî faktörlerin meydana getirdiği bilgi eksiklikleri, en bariz şekilde, Türkiye'deki Ukrayna algısında göze çarpar. Yakın zamanlara kadar Türkiye'deki akademik çevreler dâhil hemen hemen bütün kamuoyu, Ukrayna'yı Rusya tarihi içinde algılamıştır. Çok yakın zamanlarda sınırlı akademisyen nazarında Ukrayna'nın tarihi, kültürü ve medeniyetiyle kendine has bir karakter arz ettiği ve Rusya'dan farklı olduğu anlaşılmaya başlamıştır.

Türkiye-Ukrayna ilişkilerini doğru anlayan ve anlatan akademisyenler mevcuttu. Problem, bunların fikirlerini ve bilgilerini yayabilecekleri sağlıklı platformların yokluğu idi. Esasında, Ukrayna, en güçlü Türkologların yetiştiği, Türkoloji

bilgisinin en verimli olarak üretildiği topraklar arasında idi. Ağatangel Kırımli, Omelyan Pritsak ve Yaroslav Daşkeviç gibi büyük şarkiyatçıların mirası, 1990’lardan itibaren karşılıklı münasebetlerin gelişmesine paralel olarak Türkiye’de de tesirli olmaya başladı. Omeljan Pritsak’ın vefatı sonrasında bu kıymetli Türkolog için yapılan armağan çalışmaları, Ukrayna Türkolojisini biraz daha yakından tanıma fırsatı verdi. Arkasından, Abraham Firkoviç hatırasına Bilecik Üniversitesi bünyesinde tertiplenen uluslararası Karay sempozyumu geldi. Bu büyük çalışma da iki taraf akademisyenlerini bir araya getiren önemli faaliyetlerden birisi olmuştur.

Bu sahada bahsedilen çalışmalardan önce de birçok toplantı ve sempozyum düzenlenmiş, Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin akademik seviyede yürütülmesine önemli katkılar sağlanmıştır.

1940’a kadar tesirli olan ve akılda kalan faaliyetler sergileyen yegâne müesseselerden biri, Ağatangel Kırımli Şarkiyat Enstitüsü idi. Bu enstitüden sonra doğu bilimlerini teferruatlı biçimde ele alan diğer müessese, Lviv Franko Milli Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Bölümü olmuştur.

2014 sempozyum organizasyonunun bir kısmını meydana getiren panelde konuşmacı olarak yer alan Prof. Dr. Yaroslav Harasım, Lviv Üniversitesi Şarkiyat Bölümü’nün faaliyetlerini özetlemiştir. Onun konuşmasından bazı pasajlar şöyledir:

“Şarkiyat Bölümü’nde birçok doğu dili, ayrıca Türkçe öğretilmektedir. Dünyaca ünlü Türkolog Omeljan Pritsak Lviv Üniversitesi mezunu ve Muhammed Sadık Ağabeyzade’nin öğrencisidir.

“1939’da Batı Ukrayna topraklarının Sovyet Rusya’sına dâhil edilmesini izleyen II. Dünya Savaşı ve işgal döneminde şarkiyat çalışmaları uzun bir süre durmuştur. Harbin, Ukrayna şarkiyatçılığına olan hasarı büyüktür. 21.000’den fazla özgün çalışma ve el yazması Lviv’den çıkarılmıştır. Şarkiyatçı bilim adamlarının çoğu Avrupa ve Amerika’ya göç etmiştir. Bu tutuklamalardan kurtulan bir kişi vardı ve o da Omeljan Pritsak’tı. O, Lviv şarkiyatçılığının geleneklerini devam ettiriyordu. Hicretteyken çalıştığı üniversitelerde Ukrayna Türkoloji’sini temsil ediyordu. Onun ilgi sahaları Doğu Avrupa tarihinde Türk-Arap kaynakları ve Türkoloji idi.

“Müstakil Ukrayna’da 1992’den itibaren doğu dilleri seçmeli ders olarak okutulmuştur. 1997’de Doğu Bilimleri Bölümü kurulmuştur. Bölümün başına,

doğu bilimi geleneklerini devam ettiren Prof. Dr. Yaroslav Daşkeviç gelmiştir. Onun Türk dilleri tarihi sahasındaki çalışmaları hususi dikkate şayandır. Araştırmalar ve tarihî metin çalışmaları esnasında bir sıra metodolojik kaideler çıkarmıştır. Doğu Bilimleri Bölümü başkanı olarak Prof. Dr. Yaroslav Daşkeviç, Ukrayna doğu bilimi ve ayrıca Türkoloji'nin gelişmesine çok önem vermiştir”.

Türkiye-Ukrayna münasebetleriyle ilgili bütün çalışmalara katılan ve desteğini esirgemeyen dostumuz Muzaffer Ürekli, sempozyum oturumlarında bu çalışmaların bir kronolojisini vermiştir. Ondan edindiğimiz bilgilere göre, bu tür toplantıların başlangıcı Mustafa Kemal Atatürk zamanına, 1929'a kadar iniyordu. Bahis konusu bu toplantı, Kyiv'deki Ukrayna Milli Bilimler Akademisi Ağatangel Kırımlı Şarkiyat Enstitüsü'nde yapılmış, İstanbul'dan Türkiyat Araştırmaları Müdürü Mehmet Fuat Köprülü katılmıştı. O, döndükten sonra bu toplantıyı *Cumhuriyet Gazetesi'*nde tanıtmış ve bu tür toplantıların Türkiye'de de yapılması dileğini ifade etmiştir.

1929'da gerçekleşen ilk toplantı tarzında yapılan ikinci toplantı, 18-20 Ekim 1991 tarihinde Kyiv'de gerçekleştirildi. Bu toplantıya, Hakan Kırımlı, Yusuf Halaçoğlu, İlber Ortaylı gibi akademisyenler dışında Türkiye'den 7 kişi daha katılmıştı. Bu toplantıya, Moskova, Kazan, Polonya gibi ülkelerden de akademisyenler katılmıştı. Ebedi hayata intikal etmiş bulunan Profesör Yaroslav Daşkeviç ve Omelyan Pritsak da bu toplantıda bulunmuş idiler.

Bu toplantıyı bizzat katılarak izlemiş bulunan Muzaffer Ürekli, Yaroslav Daşkeviç'in söylemiş olduğu “*Bugün Ukrayna Devleti var ise bunu Osmanlı Devleti'ne borçludur*” mealindeki ifadelerini nakletmiştir. Ürekli, “*Kyiv'deki bu toplantının devamını İstanbul'da yapacağız.*” sözünü verdiklerini de heyecanla belirtmiştir. O, Kyiv'deki toplantıda şahit olduğu manzaraların, bugünlere kadar ulaşan ışıkları daha o zamanda sergilediğini de belirtir: “*Orada bütün Ukraynalıların gözünde bir canlılık, bir parıltı vardı. Zor günlerde olsalar bile, bir istikbal görüyordum onların gözlerinde.*” Muzaffer Ürekli'nin bahsettiği İstanbul sempozyumu Ferhat Turanlı'nın da geniş çaplı çalışmaları ile 1995'te organize edildi. Bu sempozyumda Yaroslav Daşkeviç başından itibaren yer almış, Omelyan Pritsak ise Ankara dönüşünde katılmıştı. Ürekli, Zaporog Kazakları ile ilgili Omeljan Pritsak'a sorduğu bir sorunun cevabını da heyecanla nakletmiştir ki, bu kanaatin Türkiye'deki Kazak araştırmacılarına önemli tesirleri olmuştur. Ürekli, şöyle ifade ediyor: “*Sormuştum, 'o kadar Kazaklar üzerine çalıştınız, bunların aslı Türk müdür?' diye; düşündü ve sonunda, 'önemli bir çoğunluğu Türk değil-*

dir diyemiyorum. ' dedi ve bunlar üzerine daha çok çalışılması gerektiğini ekledi. " 1995'te İstanbul Üniversitesi'nde gerçekleşen sempozyum sonrasında 2002'de Kyiv Üniversitesi, 2011'de Lviv Üniversitesi'nde başka sempozyumlar gerçekleşti.

3-5 Kasım 2014 tarihlerinde gerçekleştirilen Türkiye-Ukrayna İlişkileri Kazak dönemi (1500-1800) sempozyumu, iki tarafın akademik çevreleri arasından sadece uzmanların davet edildiği geniş katılımlı bir uluslararası sempozyumdur. Bu sempozyumda, iki taraftan 60 civarında sahasında uzman akademisyen yer almış ve bildiri sunmuştur. Sakarya Üniversitesi'nin desteği ile gerçekleşen bu organizasyonun, Türkiye ve Ukrayna taraflarının algı ve düşüncelerine büyük oranda tesir etmiş olduğunu, sempozyumun meydana getirdiği yankılardan anlayabiliyoruz.

Sakarya Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Muzaffer Elmas ve Lviv İvan Franko Milli Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Volodimir Melnik'in açılış konuşmalarıyla başlayan sempozyumda, rektör konuşmalarını müteakip, Sakarya Üniversitesi adına Prof. Dr. Yücel Öztürk, Lviv Üniversitesi adına Prof. Dr. Yuriy Koçubey konuşma yapmışlardır. Yücel Öztürk, konuşmasında sempozyumu şu şekilde takdim etmiştir:

"Bugün gerçekleştirmekte olduğumuz sempozyum, Sakarya Üniversitesi ile Lviv İvan Franko Milli Üniversitesi işbirliğiyle düzenlenmiş yüksek seviyeli tarihî bir faaliyettir. Gerçekleştirilme gayelerinin en önemlileri, iki ülkeden uzman tarihçileri bir araya toplamak, Türkiye-Ukrayna tarihinin ortak noktalarını tespit etmek ve gelecekteki çalışmalar için işbirliği sahaları oluşturmaktır. Gururla ifade ediyoruz ki, mevcut sempozyum bu maksatlarını büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Türkiye'den Ukrayna, Kırım ve Batı Deşt-i Kıpçak tarihi sahasında müte-hassıs 40'dan fazla tarihçimiz bu sempozyumda bildirilerini sunmak üzere hazır bulunmaktadır. Sempozyuma katılım, Ukrayna tarafından da aynı çeşitliliği sergilemektedir. Ukrayna'nın Lviv, Kyiv, Odesa, İvano-Frankivsk Çernigiv, Mariupol, Luçansk, Dnipropetrovsk bölgelerinden 24 bilim insanı sempozyuma katılmıştır. Daha genel bir değerlendirmeye, Ukrayna tarafı, 10 üniversite, 8 şehir, 4 Ukrayna Milli Bilimler Akademisi Enstitüsü'nü temsil eden akademisyenlerden meydana gelmektedir."

Açılış oturumundan sonra, Türkiye-Ukrayna ilişkilerini genel olarak makro düzeyde değerlendirmek maksadıyla, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Azmi Özcan nezaretinde yürütülmüş olan panele geçilmiştir. Bu oturumda, Prof. Dr. Yaroslav Kalakura, Prof. Dr. Yaroslav Harasim, Prof. Dr. Volodimir Serhiyçuk, Prof. Dr. Viktor Brehunenکو, Prof. Dr. Mehmet Alpargu, Doç. Dr. Hakan Kırımlı, Doç. Dr. Muzaffer Ürekli yer almışlardır.

Panel, ikili ilişkilerin dünü, bugünü ve geleceği hususunda Türkiye ve Ukraynalı akademisyenlerin bir birlerine ne kadar yakın olduklarını göstermesi bakımından önemliydi. Bu panelin, sonraki oturumlarda serdedilecek beyan ve ileri sürülecek fikirler için cesaretlendirici bir tesir meydana getirdiğini söylemek isteriz. Türk ve Ukrayna tarihi makro düzeyde birbirine zıt unsurlar içermiyordu. Bu, daha ilk panelde kendisini açıkça belli etmişti. Akabinde on iki oturumdan oluşan bildiri sunumlarına geçilmiştir. Oturumlar Dmitro Vişnevetskiy, Bogdan Himelnitskiy, Petro Doroşenko gibi Kazak dönemi Ukrayna tarihinin simgeleşmiş atamanlarının isimleri verilen üç ayrı salonda organize edilmiştir.

Sempozyum bildirileri, genel olarak belli bölümleri temsil edebilecek şekilde tespit edildiğinden, bunları bazı temel bölümlere ayırmakta zorluk çekilmemiştir. Bu suretle, Dmitro Vişnevetskiy adına teşkil edilen büyük salonda, Prof. Dr. Vasil Luçık nezaretinde yapılan birinci oturum, Ukrayna'nın coğrafi özellikleriyle ilgili bildirilere ayrılmıştır. Bu oturumda, Ege Üniversitesi'nden Serkan Acar, Kyiv Milli Üniversitesi-Mohıla Akademisi'nden Vasil Luçık, Ege Üniversitesi'nden Osman Karatay bildirilerini sundular.

Bu oturumu izleyenler, Türk ve Ukrayn milletlerinin ortak tarih, kültür ve medeniyete sahip olmalarında coğrafyanın ne kadar büyük bir rol oynadığına şahit oldular. Osman Karatay'ın, Ten, Don, Tana olarak literatürde yer alan nehrin Türkçe *bataklık* manasında, *tengiz-deniz* adından geldiğini ana kaynaklara dayanarak ortaya koyması bilhassa öğreticiydi.

Bu oturumun ardından, aynı salonda, sempozyum tarihlerinde en güncel konular arasında yer alan Kırım hakkında planlanmış bir tartışma paneli gerçekleştirilmiştir. *Uluslararası İlişkilerde Kırım Meselesi* adıyla Prof. Dr. Volodimir Serhiyçuk nezaretinde yürütülen panelde, Ukrayna tarafından Prof. Dr. Yuriy Koçubey, Prof. Dr. Yaroslav Kalakura, Prof. Dr. Viktor Kryukov, Prof. Dr. Miron Kapral; Türkiye tarafından, Prof. Dr. Yücel Öztürk, Doç. Dr. Hakan Kırımlı, Doç. Dr. Kemal Özcan, Doç. Dr. Nuri Kavak konuşmacı olarak yer almışlardır. Söz

konusu panelin, Kırım meselesinin tarihî ve aktüel çerçevesini Türkiye, Ukrayna ve Rusya bağlamında ele alan aydınlatıcı bir faaliyet olarak sempozyuma katılanların hafızalarında yer aldığını düşünüyoruz.

3 Kasım'ın öğle yemeği sonrasında Bogdan Himelnitskiy Salonu'nda Prof. Dr. Mustafa Öztürk nezaretinde yürütülen ikinci oturum, yazılı kaynaklar ve geleneksel kültür ile alakalı bildirilere ayrılmıştır. Oturumda, Taras Şevçenko Luganskıy Milli Üniversitesi'nden Viktor Kryukov, Mariupol Devlet Üniversitesi'nden İrina Ponomaryova, Lviv İvan Franko Milli Üniversitesi'nden Anasatsiya Baukova bildirimlerini sundular.

Bu oturumun sadece bildiri başlıklarından bile, Türk-Ukrayn tarih, kültür ve medeniyetinin ne kadar derin ve köklü bir şekilde iç içe geçmiş olduğunu hissetmemek mümkün değildir. Oturum sonrasında müzakere ve sorular için ayrılan zamanlarda bu bahsettiğimiz gerçeklere dayanan duygular serazat bir şekilde açığa çıkmış, Türk ve Ukrayn taraflarının ortak heyecan ve duygu paylaşımlarının tezahürü olarak katılımcıların hafızalarındaki yerini almıştır.

Petro Doroşenko Salonu'nda, Prof. Dr. Volodimir Komar nezaretinde yürütülen üçüncü oturum, jeopolitik perspektif taşıyan bildirilere tahsis edilmiştir. Bu oturumda, Sakarya Üniversitesi'nden Giray Saynur Derman, Batman Üniversitesi'nden Mustafa Nuri Türkmen, Vasil Stefanık Prıkarpatya Milli Üniversitesi'nden Volodimir Komar'ın bildiri sunumları yer aldı. Bu oturum da, adeta, Türkiye-Ukrayna tarihinin ortak dinamiklerinin harmanlandığı bir paylaşım platformuna dönüşmüştür. Müzakerelerde bu paylaşımlar üst düzeye çıkmıştır.

Bugüne damgasını vuran diğer önemli bir faaliyet de, Lviv İvan Franko Üniversitesi ile Sakarya Üniversitesi rektörlerinin görüşmeleri, ikili akademik anlaşmaları imzalamaları ve Ukraynalı meslektaşların büyük zahmetlerle Sakarya Üniversitesi Kütüphanesi'ne hediye ettikleri kitapların teslim merasimi olmuştur. Sempozyumun ilk günü olan 3 Kasım bu şekilde idrak edilmiştir.

4 Kasım'da sempozyumdaki hareketliliğin en üst noktaya ulaştığını belirtmeden geçemeyeceğiz. Oturumlar, üç salonda aynı anda başlamış ve akşama kadar tam bir tarih, kültür, diplomasi, jeopolitik ziyafeti halinde devam etmiştir. O gün, Sakarya Üniversitesi Kültür ve Kongre Merkezi, bütün salonlarında üst düzeyde uluslararası fikirlerin dünya perspektifinde ifadelerini bulduğu yüksek seviyeli düşünce sahanaklarına sahne olmuştur. O gün, tesirlerini istikbalde yağdırmak üzere idrak edenlerin hafızalarına kazınmış fikir demetlerinin lahza lahza

derildiği bir tarihi zaman dilimi olmuştur. 4 Kasım oturumlarının takdiminde kronolojiden hareketle, önceliği, Dmitro Vişnevetskiy Salonu'nda düzenlenen sunumlara verecek, akabinde yine kronolojiye bağlı kalarak Bogdan Himelniskiy ve Petro Doroşenko salonlarındaki bildirilere geçeceğiz.

Prof. Dr. Viktor Brehunenko nezaretinde düzenlenen dördüncü oturum, Ukrayna Kazakları ve Müslüman komşuları başlığı altında toplanmıştır. Bu oturumda, Bilkent Üniversitesi'nden Ahmet Türk, Kyiv Taras Sevçenko Milli Üniversitesi'nden Volodimir Serhiyçuk, Kyiv-Mohila Akademisi Milli Üniversitesi'nden Viktor Brehunenko, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nden H. Mustafa Eravcı bildirimlerini sunmuşlardır. Bu oturumda, Ukrayn, Kazak, Kırım-Tatar, Osmanlı münasebetlerinde göç, münasebet ve sınır meseleleri yanında Safevi Devleti'nin bölgeye olan alakası ve politikaları ele alınmıştır.

Aynı salonda, Prof. Dr. Miron Kapral nezaretinde düzenlenen beşinci oturum, "Sefer Yolları ve Ortak Dinamikler" başlığı altında toplanmıştır. Oturumda, Université Paris I-Panthéon-Sorbonne'den Güneş Işıksel, Erciyes Üniversitesi'nden Mehmet İnbaşı, Lviv İvan Franko Milli Üniversitesi'nden Miron Kapral, Sakarya Üniversitesi'nden Yücel Öztürk, Kyiv Boris Grinçenko Devlet Üniversitesi'nden, Vitaliy Şerbak'ın bildiri sunumları gerçekleştirilmiştir.

Bu oturum, tam manasıyla Türk-Ukrayn ortak dinamiklerinin tarihî tezahürlerinin ele alındığı bir akademik şölene dönüşmüştür. Değerli akademisyen Miron Kapral'ın, Kazakların Sultan Dördüncü Mehmed'e mektup yazmasını canlandıran Repin'e ait meşhur tablosu hakkında serdettiği yeni bilgiler, Türk-Kazak araştırmalarına yeni bir boyut ekleyecek nitelikte idi. M. Kapral'ın, Repin'in meşhur resme akseden tasvirlerinin uydurma olduğunu belirtmesi olağan üstü bir öğreticilik içeriyordu. Bu husus, Türk-Kazak ilişkilerini yeniden ele almayı gerektirecek bir nitelik arz ediyordu. Bu açıdan saygıdeğer akademisyene olan şükranlarımızı bir kez daha arz etmeyi borç telakki ediyoruz.

Dmitro Vişnevetskiy Salonu'nda Doç. Dr. Kemal Özcan nezaretinde yapılan altıncı ve son oturum, Zaporog Kazaklarının ticari faaliyetleri başlığı altında toplanmıştır. Bu oturumda, Sakarya Üniversitesi'nden K. İlker Bulunur, Mustafa Kemal Üniversitesi'nden İsmail Bülbül, Ukrayna Milli Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nden Vyaçeslav Stanislavskiy bildirimlerini sundular.

Mezkûr oturumda, Türk-Ukrayn ilişkilerinde ticaret, iktisat ve hukuk dinamiklerinin ortak karaktere büründüğünü sergileyen faktörler ön plana çıkmıştır.

Ticaret, iktisat ve hukuk fenomenlerinin önemlerinin fark edilmesi; savaş, vurdu-kırdı şeklinde tezahür eden askerî hadiseler ile alış-veriş, muhtaçlık, ittifak şeklinde cereyan eden dip dalgalar arasındaki farkların daima sorgulanması gereğini ortaya koymuştur. Bu sorgulamada dip dalgalara gereken ölçüde ağırlık verilmesinin önemi vurgulanmıştır.

4 Kasım'da Dmitro Vişnevetskiy Salonu'nda sunumlar cereyan ederken, aynı saatlerde, Bogdan Himeltitskiy Salonun'da başka oturumlar yapılıyordu. Bu suretle, Doç Dr. Osman Karatay nezaretinde, Kırım Hanlığı'nın sosyo-ekonomik gelişimine tahsis edilen yedinci oturuma geçildi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden Nuri Kavak, Balıkesir Üniversitesi'nden Zübeyde Güneş Yağcı, Ağatangel Kırımlı Ukrayna Milli Bilimler Akademisi'nden Olga Mavrına'nın sunumlarını yaptığı oturum, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel konuların ağırlık kazandığı bir oturum oldu.

Yedinci oturum, Kırım Hanlığı'nın kendine ne oranda yeterli olduğu ve Ukrayna halkı üzerine bunun ne gibi tesirleri olduğu hususunda akademisyenler arasında eskiden beri tartışılan olguların ne kadar haklı temellere dayandığını hatırlattı. Kırım Hanlığı kendine yeterli bir sosyo-ekonomik yapıya sahip olabilseydi, Doğu Avrupa tarihinin seyri ciddi şekilde farklı olacaktı.

Doç. Dr. Nuri Kavak nezaretinde, Ukrayna hatmanlarının diplomatik faaliyetlerine tahsis edilen sekizinci oturumda, Trakya Üniversitesi'nden Hasan Demiroğlu, Kyiv-Mohila Akademisi Milli Üniversitesi'nden Larysa Pritsak, Ege Üniversitesi'nden Muhammet Şen sunumlarını yaptılar. Ukrayna Milli Bilimler Akademisi Kaynak Araştırmaları ve Tarih Yazıcılığı Enstitüsü'nden Prof. Dr. Yaroslav Fedoruk, Ukraya'nın Moskova işgaline karşı yaptığı savaşa katıldığından, ne yazıkki, "Hatman Bogdan Himelnitskiy Döneminde (1648-1657) Ukrayna'nın Osmanlı Devleti'nde Himayesi Meselesi" isimli tebliğini sunmak üzere sempozyuma katılamamıştır.

Söz konusu oturum, Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin savaştan işbirliğine dönüştüğü hususi devri ihtiva etmesi açısından önemli ve aydınlatıcı idi. Özellikle Hatman Bogdan Himelnitskiy ile başlayan devrin iniş ve çıkışlarıyla yansıtıldığı sunumların, Ukrayna tarihinin bir dönemini aksettirdiğini düşünüyoruz.

Prof. Dr. H. Mustafa Eravcı yönetiminde "Osmanlı Devleti'nde Kazaklar" başlığı altında düzenlenen dokuzuncu oturumda, Nizhın Gogol Devlet Üniversitesi'nden Serhiy Lepyavko, Ağatangel Kırımlı Ukrayna Milli Bilimler Akademi-

si'nden Oleksandr Sereda, Afyon Kocatepe Üniversitesi'nden Alper Başer, Zaporog Milli Üniversitesi'nden Lyudmyla Malenko'nun, sunumları yapıldı.

Ukrayna Kazakları tarihinin orta ve son dönemiyle ilgili sunumlar, yine Türkiye-Ukrayna münasebetleri hakkında canlı örnekler sundu. Kazakların büyük devletler arasındaki sınırlarda güç dengelerini tayin eden önemli faktör haline gelişi bu sunumlarda ortaya konuldu. Boğdan Himelnitskiy Salonu'ndaki sunumlar bu şekilde cereyan etti. Bu arada, Petro Doroşenko Salonu'nda da bildiri sunumları yapılyordu.

Prof. Dr. İbrahim Sezgin yönetiminde, "Anlaşmalarda Kazak Meselesi" başlığı altında düzenlenen onuncu oturumda, Kyiv Taras Şevçenko Milli Üniversitesi'nden Yaroslav Kalakura, Sakarya Üniversitesi'nden Hülya Çelik, Kyiv-Mohıla Akademisi Milli Üniversitesi'nden Ferhat Turanlı, Fırat Üniversitesi'nden Mustafa Öztürk, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nden Sinem Dağkırın bildirimlerini sunmuşlardır.

Bu oturumda ortaya çıkan genel sonuç, öncekileri desteklemiş, Türk-Kazak ilişkilerinin gerçek karakteri burada da ortaya çıkmıştır. Müzakere kısmı özellikle bu oturumda canlı geçmiş, Mustafa Öztürk'ün Kazaklarla ilgili görüşleri Ukraynalı akademisyenler nazarında beğeniye mazhar olmuştur.

Prof. Dr. Yaroslav Harasim yönetiminde kültürel ilişkiler başlığı altında düzenlenen on birinci oturumda, Lviv İvan Franko Milli Üniversitesi'nden Volodimir Melnik, aynı üniversiteden Yaroslav Harasim, Ağatangel Kırımli Ukrayna Milli Bilimler Akademisi'nden Yuriy Koçubey, emekli ünlü Ukraynalı Türkolog Hırıgoriy Halımonenko, İstanbul Üniversitesi'nden Hacer Topaktaş, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden Valeriy Morkva bildirimlerini sunmuşlardır. Bu oturum bildirimlerinde, Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin kültürel katmanları ve bunun mühim simalar şahsında nasıl yansıtıldığı hakkında detaylar ortaya konulmuştur. Edebiyattan da örnekler verilmiştir.

Prof. Dr. Olena Baçınska yönetiminde XVIII. asırda Zaporog Kazakları başlığında toplanan on ikinci ve son oturumda Odesa Milli Meçnikov Üniversitesi'nden Olena Baçınska, Trakya Üniversitesi'nden Cengiz Fedakar, Marmara Üniversitesi'nden Uğur Demir, Oles Gonçar Dnipropetrovsk Milli Üniversitesi'nden Svitlana Kayuk tebliğlerini sundular.

Son oturum sunumları Zaporog Seçi'nin son dönemi ve büyük güçler arasındaki mücadelelerin Kazakların tarihine tesirleri hakkında aydınlatıcı bilgiler orta-

ya koydu. Bildiri sunumlarıyla ilgili oturumlar bu şekilde cereyan etti. Ancak, henüz oturum dönemi kapanmış değildi. İki gün boyunca yapılan sunumların harmanlanarak nihai sonuçları paylaşmadan sempozyumun bitirilmesi kabul edilemezdi.

Bu suretle Prof. Dr. Volodimir Melnik ve Prof. Dr. Mehmet Alpargu yönetiminde yapılan kapanış oturumuna geçildi. Katılımcıların iki günün yoğun çalışma ve koşturmacalarıyla bitkin düşmüş olmasına rağmen, son oturum çok heyecanlı ve dinamik geçmiştir. Kapanış oturumu, Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin her sahada geliştirilmesi düşüncesinin belli bir akademisyen kitlesine mâl olduğunu ortaya koyması bakımından mutluluk ve haz kaynağı olmuştur.

Katılımcılar ve dinleyicilere açık olan oturumda sempozyum kararları uzun uzun tartışıldı. Üzerlerinde mutabakat sağlanan kararlar dikkatle kayda geçirildi. Bu kararlar, gözden geçirilmiş şekilde, bildiri kitabının sonuna eklenmiştir.

Mevcut sempozyumun finansmanın temininde hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan, bizlere sempozyum öncesinde ve sırasında kapılarını sonuna kadar açarak hiçbir talebimizi geri çevirmeyen Sakarya Üniversitesi rektörü sayın Prof. Dr. Muzaffer Elmas'a hususi teşekkür borçluyuz.

Sempozyuma hak ettiği önemi fazlasıyla veren, faaliyetlerin plan ve uygulamasında aktif bir rol üstlenen, teşvik ve yönlendirmelerini esirgemeyen Lviv İvan Franko Milli Üniversitesi rektörü sayın Prof. Dr. Volodimir Melnik'e de ayrıca teşekkür ederiz.

Türkiye tarafından, Prof. Dr. Mehmet Alpargu, Prof. Dr. Yücel Öztürk ve Doç. Dr. M. Bilal Çelik'in; Ukrayna tarafından ise Doç. Dr. Ferhat Turanlı, Prof. Dr. Yuri Koçubey, Prof. Dr. Yaroslav Kalakura ve Prof. Dr. Volodimir Serhiycuk'un katkılarını şükranla vurgulamak borcumuzdur.

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi rektörü sayın Prof. Dr. Azmi Özcan'ın sempozyumumuzda ayrı bir katkısı bulunmaktadır. Sempozyum camiamızı Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde ağırlayan sayın Azmi Özcan, sempozyum katılımcıları arasından seçilen hocaların yer aldığı *Kırım Meselesi* Paneli'ni düzenlemiş; sempozyumun rüzgarı ve heyecanının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde de hissedilmesini sağlamıştır. Ukraynalı meslektaşlarımızın da çok memnun kaldıkları bu ağırlamadan dolayı kendilerine içten teşekkürlerimizi ifade etmek borcumuzdur.

Bilecik ve Söğüt programlarımızın mukadder dayanağını temsil eden vefakâr arkadaşımız, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Söğüt Meslek Yüksekokulu Müdürü Yrd. Doç. Dr. Taner Bilgin’i anmadan geçmek tam bir vefasızlık olurdu. Kıymetli Taner Bilgin Bey’e hususi ve kalbi teşekkürlerimizi iletiyoruz. Sakarya Üniversitesi Genel Sekreter yardımcısı Reyhan Yıldırım’ın sempozyum organizasyonunun başarıya ulaşmasında önemli katkıları olmuştur. Sempozyum akışı içerisinde bizlere gösterdiği destekler, şükranla yâd edilmezse, ciddi eksiklik olurdu. Hazırlık merhalesinden itibaren taleplerimizi itinayla dikkate alan, gerçekleştirilmesinde her türlü çabayı gösteren hanımefendiye içten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Türkiye ve Ukrayna Türkolojisi’nin en önemli simalarının ağırlandığı sempozyuma katılarak bildiri sunan bütün akademisyenlere büyük şükran borcumuzu eda etmekten aciziz. Hepsine içten teşekkürlerimizi ifade ediyoruz. Sayın Hakan Kırmırlı başta olmak üzere birlikte yürüttüğümüz Kırım araştırmacıları grubuna dâhil akademisyen arkadaşlarımızın hemen hemen eksiksiz olarak sempozyumumuza katılmış olmaları bize büyük bir onur bahşetmiştir. Kırım araştırmacıları grubuna ve Türkiye’nin çeşitli üniversitelerinden gelerek sempozyumumuzu onurlandıran değerli hocalarımıza içten teşekkürlerimizi ifade ediyoruz.

Sempozyum süresince bütün bildiri, konuşma ve görüşmeleri karşılıklı olarak Türkçe ve Ukrayncaya çeviren tercümanlarımız Yrd. Doç. Dr. Reshide Adjumer, Yrd. Doç. Dr. Serkan Yazıcı, Dr. Seyyar Süleyman, Valeriya Lutsenko, Cemilya Şahin ve Madiya Altun’a ayrı ayrı teşekkür ederiz.

Sempozyum heyetimizi ve katılımcılarımızı ağırlayarak tarihî yerlerinin gezdirilmesine refakat eden Söğüt belediye başkanı sayın Halil Aydoğdu’ya, Osmaneli belediye başkanı sayın Münir Şahin’e ve Hendek belediye başkanı Ali İnciye de hususi teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Kırkpınar Turizm MYO Uygulama Oteli müdürü Mesut Gürdağcık, sempozyumun yükünü omuzlayanlar arasında idi. Dört gün boyunca misafirlerimize hizmetin ulaştırılmasında her türlü titizliği gösteren ve yerli yabancı akademisyenlerin memnuniyetle ayrılmasını sağlayan Mesut Gürdağcık’a ve uygulama oteli personeline de içten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Fedakarane çalışmalarıyla gerek yolcuların karşılanması, gerekse sempozyum akışının sağlanması konusunda özveriyle gayret gösteren Arş. Gör. Fatma Koçak, Arş. Gör. Murat Özkan, Okt. Fikriye Boy, Fırat Yaşa, Sema Aktaş Sarı,

Önsöz

Mustafa Gündođdu, Zühre Nur Pehlivan, M. Caner Çavuş ve Emre Ömür'e ayrıca teşekkür ediyoruz.

Ukrayana'dan gelen bilim insanlarının İstanbul'da kültür gezileri, ayrıca Topkapı Sarayı, Süleymaniye Kütüphanesi ve Süleymaniye Camii'ni ziyaret etmelerine araç ve rehber temin etmek suretiyle yardımcı olan Türkiye Cumhuriyeti Kiev Büyükelçisi sayın Yönet Can Tezel'e, Kültür ve Tanıtma Ataşesi sayın Berat Yıldız'a özellikle teşekkür ederiz.

Bu sempozyum kitabının basılmasına ve ilim aleminin takdirlerine sunulmasına talip olan Çamlıca, İlim, Kültür ve Tarih Araştırmaları Merkezi ve Çamlıca Basım Yayın idarecilerine de şükranlarımızı sunarız.

Düzenleme Kurulu